

УДК 598.2:591.69-82:595.1(477)

Н. А. КИРИЛЕНКО, к.б.н., доцент,

Н. О. КЕЛЕМБЕТ, студент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра зоології,
вул. Дворянська, 2, Одеса, 65082, Україна

ОГЛЯД ДОСЛІДЖЕНЬ ГЕЛЬМІНТОФАУНИ ПТАХІВ ВОДНО-БОЛОТНИХ УГІДЬ УКРАЇНИ

Наведено короткий огляд наукових досліджень з вивчення гельмінтофауни птахів водно-болотного комплексу України. Подана тематика наукових праць деяких вчених, які в різні роки працювали над цією проблемою. Відзначена роль сучасних досліджень.

Ключові слова: птахи, водно-болотні угіддя, гельмінти, Україна.

Україна – унікальна природно-кліматична територія. Це багато в чому історично визначило її роль в існуванні унікальної і типової фауни, зокрема гельмінтів птахів водно-болотного комплексу. Нині спостерігаються значні зміни в екологічній ситуації, що пов'язано з більш інтенсивним використанням земель, їх обводненням, розвитком рибництва і т. д. В цих умовах відбуваються суттєві зміни в кількісному та якісному складі гельмінтофауни птахів водно-болотного комплексу, пов'язані зі зміною видового складу і чисельності птахів та різних груп безхребетних – проміжних хазяїв гельмінтів. Тому дані про гельмінтофауну птахів необхідні для розуміння сучасного стану та прогнозування паразитологічної ситуації в Україні.

Мета даної роботи – проаналізувати ступінь вивченості гельмінтів птахів водно-болотного комплексу України.

Весь період дослідження гельмінтофауни можна поділити на такі етапи: накопичення окремих відомостей про гельмінтів птахів водно-болотного комплексу та їх планомірне вивчення.

Початок паразитологічних досліджень припадає на другу половину XVIII сторіччя. Одним із перших дослідників фауни паразитів був відомий біолог, академік П. С. Паллас, який здійснив багато наукових експедицій, одна з яких проходила через територію України. Він описав багато видів паразитичних організмів, у тому числі цестоду свійських і диких качок *Fimbriaria fasciolaris* (Pallas, 1781) [67].

В іхтіогельмінтологічних роботах О. Д. Нордмана [32], О. П. Маркевича [26], що стосуються фауни гельмінтів риб України, є дані про шкоду личинкових форм гельмінтів, які досягають статевої зрілості в організмі птахів.

Більш широке дослідження гельмінтів птахів в Україні розпочалося в XIX сторіччі. Паразитологічні праці мали здебільшого характер фауністичного огляду і містили фрагментарні дані.

Відомості про гельмінтів птахів водно-болотного комплексу України вперше наводили І. І. Мечников [30] і М. Штандель [54]. Велику увагу І. І. Мечников приділив ембріології та лаврогенезу паразитичних *Nematodes*, а М. Штандель надав список з трьох трематод: *Heterakis*

gallinae (Gmelin, 1790), *Ganguleterakis dispar* (Schrank, 1790), *Ascaridia galli* (Schrank, 1788) свійських птахів.

1902 року М. П. Марков описав новий вид трематоди з фабрицієвої сумки свійської качки [27]. 1925 року вчений спостерігав захворювання качок ехінуриозом; описав клінічні прояви та його збудника *Echinuria uncinata* [28].

У працях Н. А. Холодковського й Н. Н. Костилова [48, 49] є дані про 3 види цестод і 2 види скреблянок, їхніх хазяїв і місця виявлення. Н. Бачинська (Н. Waszynska) обробила матеріал від куликів, добутих у Полтавській губернії (колекція О. Фурмана) [55]. У працях М. Ковалевського (М. Kowalewski) є відомості про трематод, цестод і нематод птахів околиць Львова, долини Дністра та інших районів України. Він описав новий вид трематоди (*Bilharzia polonica*) і цестод (*Tatria biremis*, *Hymenolepis Weini*) птахів водно-болотного комплексу [60, 61, 62, 63, 64, 65, 66].

Другий етап вивчення гельмінтофауни хребетних тварин, у тому числі й птахів, поширення паразитів, розпочався в Україні у 1920-х роках. Основу таким дослідженням покладено працями К. І. Скрябіна [39, 40, 41]. У цей період на теренах України було проведено кілька планомірних гельмінтологічних експедицій. Зібрано величезні колекції гельмінтів, отримано безпрецедентні за значенням дані щодо гельмінтофауни свійських водоплавних птахів різних регіонів, підготовлено велику кількість фахівців-гельмінтологів. Видана серія публікацій стосовно гельмінтів птахів, у тому числі праці В. П. Баскакова [2], С. В. Іваницького [6, 7, 8] та ін.

Гельмінтологічні дослідження провадилися експедиціями за спеціально розробленою методикою, в основу якої було покладено метод повних гельмінтологічних розтинів, що його запропонував К. І. Скрябін. Окрім вивчення гельмінтофауни, експедиції включали пропаганду гельмінтологічних знань (вивчення біології збудників, розробку заходів боротьби з гельмінтозами та ін.).

З цього часу гельмінтологія почала успішно розвиватись як самостійний напрям паразитологічних досліджень і вирішувала такі завдання: визначення таксономічного складу гельмінтів, розповсюдження паразитозів по районах країни, ступінь зараженості тварин та чинники, які на це впливають. На ці питання треба було отримати вичерпну відповідь для того, щоб на основі даних біології збудника розробити та вжити ряд заходів для оздоровлення птахів від гельмінтозів.

Окремо слід згадати працю із систематики цестод птахів околиць Києва, яку опублікувала польська дослідниця М. Гасовська (М. Gasowska), за матеріалами, зібраними ще до Першої світової війни [59]. Усього вона зареєструвала 25 видів цестод, з яких п'ять описані як нові для науки; чотири зберегли свою самостійність до теперішнього часу.

Заслужують на увагу дані про гельмінтів птахів Чорного моря, які наводив І. Чур'я (I. Ciurea) [56, 57, 58]. Але не завжди точно можливо встановити, чи належить цей матеріал до території УРСР або до території Румунії.

Особливо треба відмітити праці гельмінтологів, що вивчали гельмінтофауну домашніх птахів і розробляли заходи боротьби з окремими гельмінтозами. З. Г. Попова [34, 35] при вивченні гельмінтофауни сільськогосподарських тварин Чернігівської області зареєструвала у свійських водоплавних птахів декілька паразитичних червів. О. О. Шевцов (Українська сільськогосподарська академія) з 1951 по 1969 рік вивчав гельмінтофауну свійських водоплавних птахів на всій території України, у тому числі й у

Вінницькій області. Більшість цих досліджень увійшла в книгу, яку він написав у співавторстві з Л. Н. Заскінд [51].

Практичні аспекти паразитології входили в коло інтересів дослідників, які працювали в Одеському університеті. М. П. Савчук був ініціатором та науковим консультантом паразитологічних досліджень на Південно-Західній Україні та прилеглих територіях Дністрово-Прутського межиріччя. Вчений спрямовував роботу своїх співробітників на всебічне вивчення паразитофауни тварин, пов'язаних з водоймами, у тому числі й птахів [47].

Н. Ю. Андрієвська [1] вивчала гельмінтофауну свійських птахів Одеської області; різними методами вона обстежила 225 качок і 178 гусей. У свійських качок були виявлені: *Echinostoma revolutum* (Frohlich, 1802), *Prosthogonimus ovatus* (Rudolphi, 1803), *Hymenolepis setigera* (Frohlich, 1789), *Drepanidotaenia lanceolata* (Bloch, 1782), *Ascaridia galli* (Schrank, 1788), *Tetrameres fissispina* (Diesing, 1861), *Streptocara crassicauda* (Creplin, 1829), *Thominx contorta* (Creplin, 1839) Travassos, 1915. У свійських гусей зареєстровані: *Echinostoma revolutum* (Frohlich, 1802), *Hymenolepis setigera* (Frohlich, 1789), *Drepanidotaenia lanceolata* (Bloch, 1782), *Ganguleterakis dispar* (Schrank, 1790), *Ascaridia galli* (Schrank, 1788), *Amidostomum anseris* (Zeder, 1800), *Echinuria uncinata* (Rudolphi, 1819), *Capillaria anseris* (Madsen, 1945).

Н. Ю. Андрієвська відмітила високу екстенсивність нематодозної інвазії (в окремих районах до 100 %), трохи нижчу цестодну – 70 %. Зараженість птахів трематодами була низькою. Всього вона опублікувала 12 праць.

У цьому самому напрямі працював і В. С. Губський [5]. Під час аспірантури (1945 – 1948 рр.) та після її закінчення він вивчав гельмінтофауну мисливсько-промислових птахів нижнього Дністра, розповсюдження гістріхид на території Одеської області та їх накопичення у резервуарних живителів. З цієї тематики надруковано 14 праць.

Л. П. Пащенко було відмічено інвазованість 81,1 % гусей і 96 % качок у Київській області. Зареєстровано новий вид гіменолепідид – *Diorchis markewitschi* Patschenko, 1952 [33].

Співробітники Дніпропетровської науково-дослідної ветеринарної станції І. І. Коваленко, А. А. Кальченко та інші основну увагу приділяли вивченню гельмінтозів свійських птахів і розробці ефективних заходів профілактики й боротьби з цими захворюваннями. Так, були досліджені водоплавні птахи чотирьох суміжних областей: Дніпропетровської, Донецької, Запорізької і Херсонської [15, 16, 17, 18].

Слід відмітити працю Л. П. Циркунова, С. О. Беєра, Л. С. Яроцького [50], оформлену у вигляді методичних вказівок з діагностики, лікування і профілактики церкаріозів в Україні. У ній наводяться відомості про *Trichobilharzia ocellata*, *Bilharziella polonica*, *Dendritobicharzia pulvirulenta* – паразитів качиних птахів і *Ornithobilharzia intermedia* – паразитів чайкових птахів.

Важливим внеском у вивчення паразитофауни, а саме трематодофауни, птахів водно-болотного комплексу Криму були праці І. М. Ісайчикова [9, 10, 11, 12], В. І. Маштакова [29], С. О. Мухамадієва [31], Р. П. Стенько [46]. Дослідження провадились у 11 пунктах, переважно у північній, східній та центральній частинах Криму.

Третім етапом досліджень гельмінтофауни птахів водно-болотного комплексу стало поглиблене вивчення окремих систематичних груп паразитів. Так, відомості з морфології, систематики гельмінтів, а також екологічної характеристики гельмінтофауни (вікова і сезонна динаміка), специфічності гельмінтів є в дисертаційних роботах Е. О. Саакової [36],

Л. О. Смогоржевської [42], В. А. Леонова [24], І. І. Коваленко [14], Н. І. Сребродольської [45], В. В. Корнюшина [19], Н. І. Іскової [13], О. Б. Гребінь [4]. М. І. Сергієнко (Львівський природознавчий музей) надрукувала матеріали про гельмінтів птахів водно-болотного комплексу верхньої течії Дністра [37, 38]. Н. М. Шевченко з групою співробітників і студентів Харківського університету протягом ряду років досліджувала гельмінтофауну тварин (у тому числі й птахів водно-болотного комплексу) ріки Сіверський Донець [52, 53].

Серед монографічних праць, які опублікували паразитологи, варто згадати трьохтомну серію О. А. Спаського «Цестоды птиц СССР» [44]. У третьому томі йдеться про ділепідид лімnofільних птахів. Починаючи з 1937 року Олексій Андрійович був безпосереднім учасником і одним із активних організаторів багатьох гельмінтологічних експедицій, у тому числі і в Україні. Із 180 видів ділепідид земної кулі, які знайдені у птахів водно-болотного комплексу, він відмітив 80 видів, 18 з яких – нові для науки.

У цьому напрямі працює і Д. В. Бережний [3]. Він вивчив гельмінтофауну та гельмінтоценози диких птахів водно-болотного комплексу Біосферного заповідника «Асканія-Нова», виявив сезонну та вікову динаміку гельмінтів, співвідношення різних видів гельмінтів у гельмінтоценотичних асоціаціях, вплив на них різноманітних факторів, у тому числі й інфекційних захворювань. Встановлено поширення виявлених гельмінтозів, розроблена карта прильоту в заповідник диких птахів водно-болотного комплексу, уражених гельмінтозами. На території заповідника виявлено декілька нових для цієї місцевості видів гельмінтів, вперше зареєстровано клас акантоцефалів. Розроблено схеми оздоровлення заповідника від гельмінтозної інвазії, схеми та дози антигельмінтиків для диких птахів водно-болотного комплексу.

У другій половині ХХ ст. центром паразитологічних досліджень в Україні став очолюваний О. П. Маркевичем відділ паразитології Інституту зоології АН України. Академік О. П. Маркевич вперше звернув увагу на ідею створення нової науки — паразитоценології, яка узагальнила теоретичні й практичні аспекти актуальної проблеми змішаних хвороб тварин. Це стало підґрунтям для дослідження рибоїдних птахів, а згодом і птахів водно-болотного комплексу [20, 22, 23]. Аналіз літературних відомостей, а також результати власних багаторічних гельмінтологічних досліджень птахів водно-болотного комплексу фауни України узагальнені в монографії Л. О. Смогоржевської [43]. Систематичний огляд включає короткі характеристики 580 видів гельмінтів, які виявлені у птахів водно-болотного комплексу України. Для кожного виду наведені сучасна назва, синоніми, ступінь зараження дефінітивних хазяїв, локалізація і місце виявлення, а також дані про проміжних і резервуарних хазяїв, встановлених у межах України. Еколого-фауністичний і зоогеографічний аналізи матеріалу дозволили з'ясувати деякі особливості формування гельмінтофауни птахів водно-болотного комплексу України. Такі роботи виконують співробітники відділу під керівництвом доктора біологічних наук, професора В. В. Корнюшина і в наш час. Дослідження провадяться сумісно з Центральною лабораторією загальної екології Болгарської академії наук [68], Інститутом екології Вільнюського університету (Литва) [21]. Крім того, Національна академія наук України, співробітники Інституту зоології та Українське наукове товариство паразитологів вперше створили повні каталоги акантоцефалів і моногеней хребетних тварин України. Узагальнені літературні дані з ХІХ століття по 2007 рік. У хребетних тварин України зареєстровано 61 вид акантоцефалів. Фауна моногеней України включає 212 видів. Серед хазяїв

цих гельмінтів є й птахи. Кожний видовий нарис включає інформацію про хазяїв, місця знаходження, літературні джерела. Є також списки акантоцефалів і моногеней за хазяями, алфавітні покажчики латинських назв гельмінтів, а також списки цитованої літератури [25].

Із вищесказаного видно, що зазначеній проблемі присвячені численні публікації як у вітчизняній, так і в зарубіжній фаховій літературі. При цьому значна увага приділяється гельмінтофауністичному огляду свійських качок та гусей і недостатньо уваги – проблемам зараженості диких птахів водно-болотного комплексу та боротьбі з окремими гельмінтозами.

Література

1. Андрієвська Н. Ю. До питання про гельмінтофауну домашньої птиці в умовах Одеської області // Праці Одес. держ. ун-ту. – 1957. – Вип. 147, № 8. – С. 153–158. – (Сер.: Біологічні науки).
2. Баскаков В. П. Двадцать шестая Союзная гельминтологическая экспедиция в район среднего течения Днепра // Деятельность 28 гельминтологических экспедиций в СССР. – М., 1926 (1927). – С. 228–234.
3. Бережний Д. В. Гельмінтофауна та гельмінтоценози диких водоплаваючих птахів Біосферного заповідника “Асканія-Нова” ім. Ф. Е. Фальц-Фейна, розробка заходів боротьби та профілактики: Автореф. дис. ... канд. вет. наук. – Херсон, 1999. – 22 с.
4. Гребінь О. В. Цестоди птахів Українського Полісся: Дис. ... канд. біол. наук. – К., 2008. – 206 с.
5. Губський В. С. Матеріали по гельмінтофауні мисливсько-промислових птахів нижнього Дністра // Праці Одес. держ. ун-ту. – 1957. – Вип. 147, № 8. – С. 171–179. – (Сер.: Біологічні науки).
6. Іваницький С. В. К фауне трематод позвоночных Украины // Ветеринарное дело. – 1927. – № 5. – С. 36–42.
7. Іваницький С. В. К фауне трематод позвоночных Украины // Ветеринарное дело. – 1928. – № 2. – С. 30–48.
8. Іваницький С. В. Материалы к гельминтофауне позвоночных Украины : Сб. трудов Харьк. вет. ин-та. – 1940. – Т. 19, вып. 1. – С. 129–155.
9. Исайчиков И. М. Восьмая российская гельминтологическая экспедиция в Крым // Деятельность 28 гельминтологических экспедиций в СССР. – М., 1926(1927). – С. 110–125.
10. Исайчиков И. М. Деятельность паразитологической лаборатории Азовской научно-промысловой экспедиции в 1922 году // Учен. труды Сиб. вет. ин-та. – 1925. – Вып. 6. – С. 19–46.
11. Исайчиков И. М. О сборе и консервировании материала по паразитическим червям домашних птиц. // Сов. птицеводство. – 1932. – № 1. – С. 47–49.
12. Исайчиков И. М. Редкий паразит крымских птиц // Труды сиб. вет. ин-та. – 1927. – Вып. 7. – С. 111–115.
13. Искова Н. И. Трематоде водоплавающих и болотных птиц северо-западного Причерноморья: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – К., 1968. – 18 с.
14. Коваленко И. И. Изучение биологии возбудителей некоторых гельминтозов домашних уток Азовского побережья и вопросы эпизоотологии и профилактики: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Харьков, 1962. – 22 с.
15. Коваленко І. І., Кальченко А. А. Гельмінти та гельмінтози водоплавної птиці Дніпропетровської області // Ветеринарія. – 1964. – Вип. 1. – С. 81–83.

16. Коваленко И. И., Кальченко А. А., Тропин Г. В. Гельминты и гельминтозы домашней птицы в хозяйствах Херсонской области. // Ветеринария. – 1966. – Вып. 6. – С. 32–34.
17. Коваленко И. И., Кальченко А. А., Тропин Г. В. Гельминты и гельминтозы домашней птицы Запорожской области. // Ветеринария. – 1967. – Вып. 11. – С. 21–23.
18. Коваленко И. И., Кальченко А. А., Тропин Г. В. Фауна гельминтов водоплавающих птиц Донецкой области и опыт профилактики гельминтозов. // Ветеринария. – 1967. – Вып. 15. – С. 22–25.
19. Корнюшин В. В. Цестоиды водоплавающих и болотных птиц Северо-Западного Причерноморья: Дис. ... канд. биол. наук. – К., 1967.
20. Корнюшин В. В. Цестоидофауна водоплавающих и болотных птиц гнездящихся на побережье Черного и Азовского морей // Вопр. морской паразитологии. – К.: Наук. думка, 1970. – С. 47–49.
21. Корнюшин В. В., Бондаренко С. К., Гребень О. Б. *Aploparaksis (Tanureria) Vanelli* sp. n. (Cestoda, Hymenolepididae) – паразит чибиса из Северо-Западной части Украины // Вестник зоологии. – 2006. – Т. 40, № 2. – С. 131–136.
22. Корнюшин В. В., Искова Н. И., Смогоржевская Л. А. Особенности гельминтофауны поганки, гнездящейся на Черноморском побережье: Тез. докл. VII Всесоюз. конф. по природной очаговости болезней и общим вопросам паразитологии животных. – Алма-Ата – Самарканд, 1969. – С. 47–50.
23. Корнюшин В. В., Спасский А. А. Новый вид гименолепидид травника — *Wardium smogorjevskajae* sp. n. (Cestoda, Cyclophyllidae). // Вестн. зоол. – 1967. – № 2. – С. 46–50.
24. Леонов В. А. Гельминты рыбадных птиц приднепровских лиманов Черного моря: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – Горький, 1958. – 16 с.
25. Лисицына О. И., Мирошниченко А. И. Каталог гельминтов позвоночных Украины: Акантоцефалы, Моногенеи. – К.: Ин-т зоологии им. И. И. Шмальгаузена, 2008. – 138 с.
26. Маркевич А. П. Паразитофауна пресноводных рыб УССР. – К.: Изд-во АН УССР, 1951.
27. Марков М. П. О новом представителе рода *Prosthogonimus* – *P. anatinus* nov. sp. // Труды о-ва испытателей природы при Харьк. ун-те. – 1902. – Т. 37. – С. 287–294.
28. Марков М. П., Петров А. М. Материалы по паразитологии Украины. А. Нематоды железистых желудков птиц: *Echinuria uncinata* R. из *Anas boschas domestica* D. – Х., 1925. – 56 с.
29. Маштаков В. И. Гельминтофауна чаек и крачек Азово-Сивашского заповедника // Учен. зап. Горьк. ун-та. – 1964. – Вып. 62. – С. 41–52. – (Сер.: Биология).
30. Мечников И. И. Об одном колониальном сколексе // Труды I съезда естествоиспыт. в Петербурге 1867/68. Зоология. – С.Пб., 1968. – С. 263–266.
31. Мухамадиев С. А. К гельминтофауне серебристых чаек Крыма // Изв. АН Тадж. ССР. – 1966. – Т. 22, № 1. – С. 119–122.
32. Нордман О. Д. Нечто о рыбе и рыбной ловле в Чёрном море // Записки о-ва сельского хоз-ва Южной России. – 1942. – № 2–3.
33. Пащенко Л. Ф. Гельминтофауна домашних птиц Киевской области: Дис. ... канд. биол. наук. – К., 1952.
34. Попова З. Г. Глистяні захворювання птиці. – К.: Держсільгоспвидав УРСР, 1959. – 264 с.

35. Попова З. Г. Поширеність найголовніших гельмінтозів сільсько-господарських тварин у Чернігівській області // Наук. праці Укр. ін-ту експерим. ветеринарії. – 1941. – Т. 10. – С. 82–93.
36. Саакова Э. О. Фауна паразитических червей птиц дельты Дуная: Дис. ... канд. биол. наук. – Л., 1952.
37. Сергиенко М. И. Фауна плоских и круглых червей водоплавающих и болотных птиц бассейна верхнего Днестра: Дис. ... канд. биол. наук. – Л., 1968.
38. Сергиенко М. И. Гельминтофауна водоплавающих и болотных птиц бассейна верхнего Днестра : Материалы V Всесоюз. орнитолог. конф. – Ашхабад, 1969. – С. 579–582.
39. Скрябин К. И. К познанию гельминтофауны России // Вести обществ. ветеринарии. – 1916. – № 11. – С. 647–649.
40. Скрябин К. И. К познанию круглых червей (*Nematodes*) из птиц Палеарктической области. // Ежегод. Зоол. музея АН СССР. – 1926. – Т. 27, вып. 1. – С. 88–103.
41. Скрябин К. И. Паразитические *Nematodes* пресноводной фауны Европейской и отчасти Азиатской России. – М.: Природа, 1923. – 132 с.
42. Смогоржевская Л. А. Гельминтофауна рыбоядных птиц долины Днепра: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. – К., 1954. – 20 с.
43. Смогоржевская Л. А. Гельминты водоплавающих и болотных птиц фауны Украины. – К.: Наук. думка, 1976. – 415 с.
44. Спасский А. А., Спасская Л. П. Цестоиды птиц СССР. Дилепидиды лимнофильных птиц. – М.: Наука, 1978. – 313 с.
45. Сребродольская Н. И. Водоплавающие и болотные птицы западной части Украинского Полесья: Дис. ... канд. биол. наук. – Л., 1964.
46. Стенько Р. П., Трещев В. В., Богатырёва О. Б. Гельминты птиц рода *Anas* в северо-западном Крыму : XI конф. УНОП. – К., 1993. – С. 155.
47. Ужесвська С. П., Шумило Р. П. М. П. Савчук – ініціатор та науковий консультант зоопаразитологічних досліджень на Південно-західній Україні та прилеглих територіях Дністрово-Прутського межиріччя // Развитие зоологических исследований в Одесском университете: Сб. воспоминаний и науч. трудов. – Одеса : Астропринт, 1999. – С. 51–57.
48. Холодковский Н. А. Объяснительный каталог коллекции паразитических червей Зоологического кабинета Военномедицинской академии. – С.Пб., 1912. – Вып. 1. – С. 68–85.
49. Холодковский Н. А., Костылев Н. Н. Объяснительный каталог коллекции паразитических червей Зоологического кабинета Военномедицинской академии. – Пг., 1916. – Вып. 2. – С. 3–45.
50. Цыркунов Л. П., Безр С. А., Яроцкий Л. С. Профилактика, диагностика и лечение шистосоматидных (церкариальных) дерматитов: Метод. рек. / МЗ УССР. – К., 1987. – 14 с.
51. Шевцов А. А., Заскинд А. Н. Гельминты и гельминтозы домашних водоплавающих птиц. – Х.: Изд-во Харьк. гос. ун-та, 1960. – 444 с.
52. Шевченко Н. Н. Гельминтофауна биоценоза Северского Донца и пути ее циркуляции в среднем течении реки: Дис. ... д-ра биол. наук. – Харьков, 1965.
53. Шевченко Н. Н. О путях циркуляции гельминтов в биоценозе реки Северского Донца (Харьковская область) // Гельминты человека, животных и растений и меры борьбы с ними. – М.: Наука, 1968. – С. 348–351.
54. Штандель М. Список нитчатых червей, найденных в Харьковской губернии // Труды о-ва испытателей природы при Харьк. ун-те. – 1874. – Т. 8.

55. *Baczynska H.* Etudes anatomiques et histologiques sur quelques nouvelles especes de cestodes d'oiseaux // Bull. soc. sci. natur. Neuchatel. – 1914. – Vol. 40. – P. 187–230.
56. *Ciurea I.* Les poissons de la Mer Noire comme source d'infestation par les *Trématodes* de la famille des *Hétérophyidae* et des *Échinostomidés* // Arch. Roum. de Pathol. Expér. – 1931. – Vol. 4. – № 3-4. – P. 289–299.
57. *Ciurea I.* Les ver parasites de l'homme, de mammifères et de oiseaux provenant de poissons de Danube et de la Mer Noire. I. *Trématodes* fam. *Hétérophyidae* Odnher, avec un essai de classification de *Trématodes* de la superfamille *Hétérophyoidea* Faust. // Arch. Roum. de Pathol. Expér. – 1933. – Vol. 6. – № 1-2. – P. 5–134.
58. *Ciurea I.* Sur quelques larves des vers parasites de l'homme, des mammifères et de oiseaux ichtyophages, trouvas chez des grands lacs de la Bessarabie, du Dniestr et de son liman // Arch. Roum. de Pathol. Expér. – 1933. – Vol. 6. – № 1-2. – P. 151–170.
59. *Gasowska M.* Die Vogelcestoden aus der Umgebung von Kiew (Ukraine). // Bull. Akad. polon. sci. – 1931(1932). – ser. B. – № 11. – P. 599–627.
60. *Kowalewski M.* Helminthological studies VIII. On a new tapeworm *Tatria biremis* gen. nov. sp. nov. // Bull. Intern. Acad. sci. – Cracov. – 1904. – № 3-7. – P. 367–369.
61. *Kowalewski M.* Materyaly do fauny helmintologicznej pasorzytniczej polskiej I et II. // Spraw. Kom. Phyzyogr. Acad. Um. – Krakow. – 1896. – Vol. 31. – P. 1–8, 251–258.
62. *Kowalewski M.* Materyaly do fauny helmintologicznej pasorzytniczej polskiej III. // Spraw. Kom. Physiogr. Acad. Um. – Krakow. – 1901. – Vol. 34. – P. 21.
63. *Kowalewski M.* Materyaly do fauny helmintologicznej pasorzytniczej polskiej. V. // Spraw. Kom. Physiogr. Acad. Um. – Krakowie. – 1908. – Vol. 42. – P. 7–12.
64. *Kowalewski M.* Spis rodakow pasozytnych znalezionych w practwie domowem w Dublanach w ciagu lat 1894–1901 // Przegląd weterynarski. – 1902. – Vol. 17. – P. 5–6.
65. *Kowalewski M.* Studya helmintologiczne III. *Bilharzia polonica* sp. nov. // Rozpr. Wydz. mat. – przyrodn. Acad. Um. – Krakow. – 1895. – Vol. 31. – P. 1(41)–30(70).
66. *Kowalewski M.* Studya helmintologiczne IX. O dwóch gatunkach tasiemcow rodzaju *Hymenolepis* *Weini*. // Bull. Intern. Acad. sci. – Cracov. – 1905. – Vol. 7 – P. 532–534.
67. *Pallas P. S.* Bemerkungen uber Band-wurmer in Menschen und Tieren // Neue Nordbeitrage physik. geogr. Erg. und Volkerbescreibung Naturgesch. Oeconomie – V. 1. – 1781. – S. 39–112.
68. *Vasileva G. P., Korniyushin V. V., Genov T.* Hymenolepidid cestodes from grebes (Aves, Podicipedidae) in Ukraine: the genus *Confluria* // Вестник зоологии. – 2001. – Vol. 35, № 6. – P. 13–31.

Н. А. Кириленко, Н. А. Келембет

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра зоологии, ул. Дворянская, 2, Одесса, 65082, Украина

**ОБЗОР ИССЛЕДОВАНИЙ ГЕЛЬМИНТОФАУНЫ ПТИЦ
ВОДНО-БОЛОТНЫХ УГОДИЙ УКРАИНЫ**

Резюме

Приведен краткий обзор научных исследований по изучению гельминтофауны птиц водно-болотного комплекса Украины. Представлена тематика научных трудов некоторых учёных, работавших в разные годы над этой проблемой. Отмечена роль современных исследований.

Ключевые слова: птицы, водно-болотные угодья, гельминты, Украина.

N. A. Kirilenko, N. O. Kelembet

Odesa National Mechnykov University, Department of Zoology,
Dvoryanska St.,2, Odesa, 65082, Ukraine

**REVIEW OF RESEARCHES OF BIRDS HELMINTHOFAUNA
OF THE UKRAINIAN WETLANDS**

Summary

The literature review of the results of the scientific researches of birds helminthofauna of the water-swampy complex of Ukraine were given. The subjects of the scientific investigations of some scientists who worked at this problem in different years are presented. The role of modern investigations is stressed.

Key words: helmyntos, birds, wetlands, Ukraine.